

metàtesi *bacarulla* també usada a Tor i a Àneu, si bé aquesta és el nom de la pinya (es tracta d'una varietat de pi que es veu bastant a la vall de Tor, poc boscosa, relativament, que produeix pinyes molt petites i sense pinyons ni altre valor i els infants se'n serveixen com de baldufes, BDC XXIII). També el DFa. recull la forma *macarulla*, però amb *m-* i com a nom de la «ballaruga», i potser Fabra va sentir el mot a la Vall d'Àneu, on havia tingut tant de tracte. — ⁴ Segons *AlcM* és la closca del mollusc *conus mediterranea*, i explica que en efecte els nens se'n serveixen com de baldufes (§ 5). Veg. en aquest diccionari altres accs. balears secundàries. — ⁵ *Ballarufa* 'baldufa' a Mallorca, que *AlcM* dóna com a producte d'un encreuament de *ballaruga* amb *baldufa*. — ⁶ Accs. 8-9 d'*AlcM*. La descrita en aquest dicc. com a § 10, de Llofriu, resulta d'una confusió amb un mot ben diferent *bellerumes* < *ber(e)llumes* de *BESLLUM*. — ⁷ Però una altra forma gallega *boulla* (o *broulla*), segons sembla molt més local, suggeriria que també a Galícia existí, sense metàtesi, *boullaga*, d'on allò seria formació retrògrada. — ⁸ L'únic que havia relacionat *BULLUCA* amb el tipus luso-leonès **BULLACA* fou Am. Castro (RFE v, 1918, 32, de la nota del qual partí Moll) i M.-L. li rebutjà la idea. Però ni cap d'ells ni ningú no havia trobat l'etimologia cèltica fins al DCEC, i això féu que ningú insistís a relacionar els dos grups romànics.

Ballarida: *AlcM*₂ suggereix aplegar-lo amb el cast. *vellorita*, cosa que es podria estontolar en la forma *bellarita* que s'ha suposat etimològica d'aquest (DCEC iv, 693a53) i que resta incerta mentre no s'asseguri que són plantes molts semblants o iguals *Ballaruga*, ³⁵ *ballera*, V. *ballar*

BALLESTA, del ll. BALLISTA, 'màquina de guerra gran en forma d'arc, que llançava pedres' que a l'Edat Mitjana passà a designar la ballesta; en llatí és derivat del gr. βάλλειν i βαλλίζειν 'tirar, disparar'. □ ⁴⁰ 1.ª doc.: freqüent en ordinations i docs. de tot el S. XIII; 1272, Ramon Llull.

Apareix també sovint en les grans cròniques, des de Desclot i Jaume I, i en una munió d'inventaris i dades documentals aplegades per Aguiló (i publicades pel seu fill en *BABL* I, 253-9), *DAG.* i *AlcM*. Per a les diverses menes de ballesta medieval, veg. en el mot distintiu: *ballesta d'estrep, de gafa, de torn, etc.* Moltes accs. secundàries, p. ex. 'tròlei de tramvia', solament valenciana; més en BDC iv, 68; x, 37; xii, 9; xx, 314; noms de peces i terminologia de la ballesta en les monografies de W. Giese; ⁵⁰ 1 d'altres en OPou, *ThPu.*, p. 172, i Lacav.

En grec βαλλιστής, mot tardà i rar, no és més que l'home que llança o dispara (derivat del verb de baixa època βαλλίζειν, freqüentatíu del grec comú βάλλειν 'tirar', i que apareix rarament en lloc d'aquest i quasi només en accs. figurades). En llatí ja apareix des de Plaute com a nom de la gran màquina de guer-

ra, amb base permanent o durable. Des d'antic coexisteixen en la llengua BALLISTA i BALISTA (aquest p. ex. en St. Isidor, *Etym.* XVIII, x, 2; *ballista* només en uns dels mss., i en XIV, vi, 44); la reducció de -LL- a -L- s'explica pel mateix fenomen fonètic del llatí arcaic, que comentem en els articles *BALENA* i *galina* ~ *gallina* (*GALL*); totes dues formes han deixat prole romànica, car si bé en català i castellà ha predominat BALLISTA, de l'altra vénen el port. i gall. *besta*, l'it. ¹⁰ *balesta* (cf. *REW*) i alguna forma dialectal de les altres llengües; hi ha també algun testimoni de *balesta* en cast. ant. (*Alex.*, O, 443; aragonès, S. XIV, *BRAE* iv, 521), en gascò² i en català mateix, antigament: car si bé en textos arcaics la grafia *balesta* pot ser notació imperfecta de *l*, el cas es dóna sovint en textos força posteriors i de grafia acurada, com la *Crònica* de Jaume I (172), les *Ordenacions de Jocs* del S. XIII (*AIEC* I, 274), inventaris de 1289, 1359, 1410, 1430, c. 1450 (cites en *AlcM*) i bastants més; sembla que des de c. 1500 es donà la balança a favor de *ballesta* i que avui ja no sobreviu la forma medieval en -l- en cap lloc ni en les accs. populars figurades (cf. a baix *balestros*). Hi hagué encara una variant BA(L)LISTRA (documentada ja en l'Antiguitat), d'on sortiren l'it. *balestra*, l'a.-al. ant. *balstar*, el mall. i men. *ballestra* i algunes formes dels derivats).

DERIV.: *Ballestada* [c. 1330, Muntaner]. *Ballestajar*. *Ballester* [*bale-*, doc. S. XI, MiretS, *RHisp.* xix, p. 13, 1268; *balle-*, 1272, Llull], amb moltes accs. i aplicacions figurades, com la tan bonica dels ulls *ballesters* 'fletxadors, centellejants' que Ag. (*BABL* I, 258) i *AlcM*, § 3, documenten en cançons del S. XV, o les referents als ocells o a parts i estris de la casa popular (BDC x, 59; xv, 182); *ballestera* 'espitllera' [S. XVI, *DAG.*] 'espècie d'hellèbor, usat pels ballesters per les seves propietats tòxiques'; *ballesteria* [S. XIII, Arnau de Vilanova, Muntaner]. *Ballestó* eiv. *Desballestar* 'esgavellar, desbaratar, treure de polleguera': encara que no el tenim documentat en l'acc. de 'disparar la ballesta' (en què el recollí en cast., c. 1495, Nebrija «exballisto») i en l'acc. moderna no es troba en les fonts lexicogràfiques fins cap a 1800 (Belv., *desballestar* 'decir desatinos', *desballestat* 'cap-boig'; Escrig, 1851; c. 1890, en escriptors, *DAlc.*), ha de ser molt més antic, ja en alguns segles; *desballestament* [1851, Escrig; *DFa.*]. *Emballestar* [*DAG.*; en cast. ja 'parar la ballesta' c. 1620, Barahona de Soto, pp. 203, 263, 393, i en cat. no deu ser menys antic].

Balestros, 'residus d'herba de la menjadora, que cauen a terra', pall. Cardós), *bilestra* (Àneu), aran. *bellistres* o *billestres* (BDC XXIII, 276), no sembla ser un veritable deriv. de *BALISTRA*, com vol Spitzer (BDC XXIV, 282), sinó una alteració de *baleigs*, sota la influència de *restos* i del verb *ba(l)lestrar, -trejar* (*AlcM*), pres en el sentit de 'projectar residus'.

Ballestrí o *ballestrinc*, emprats a St. Feliu de Guíxols i a Mallorca, en el sentit d'«espècie de nus o бага que es fa un cap de corda per amarrar-lo». Resulten d'un derivat en -INUS de *ballest(r)a*, potser partint de la idea de 'baga per subjectar la ballesta bo i parada o